

Olszewski, Eugeniusz / Władyka, Wiesław

"Actes du XIe Congrès International
d'Histoire des Sciences.
Varsovie-Toruń-Kielce-Cracovie 24-31
août 1965", T. 1-6,
Wrocław-Varsovie-Cracovie 1967-1968 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/1, 147-151

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

na tle teoretycznych założeń finansowania budżetowego oraz zadań, jakie spełnia budżet państwowy w dziedzinie finansowania postępu naukowo-technicznego.

Rozdział trzeci *Finansowanie postępu naukowo-technicznego z funduszków celowych* zajmuje ważne miejsce w pracy, ponieważ fundusze postępu technicznego wysuwają się obecnie na czoło w systemie finansowania postępu naukowo-technicznego, a doświadczenia posiadane na tym odcinku są najbogatsze.

Marlewicz dokonuje tu porównania i uogólnienia tych doświadczeń na tle teoretycznych założeń oraz poglądów zawartych w fachowej literaturze ekonomicznej państw socjalistycznych.

Następnie autor bada, porównuje i uogólnia zasady zastosowania kredytu bankowego do finansowania prac nad postępowaniem technicznym, i tu również wyjaśniając niektóre kwestie teoretyczne.

Szczególnie istotny jest rozdział piąty, w którym czytelnik znajdzie rozważania na temat systemu finansowego placówek naukowo-badawczych, a więc całości norm organizacyjno-prawnych dotyczących gromadzenia i wydatkowania środków pieniężnych w instytutach naukowo-badawczych i innych placówkach wykonywających prace nad postępowaniem technicznym.

Na końcu książki ujęto w punktach podstawowe wnioski wypływające z porównawczej analizy metod finansowania postępu naukowo-technicznego w państwach socjalistycznych. W siódmym, ostatnim punkcie autor pisze:

„Zasady, formy i metody finansowania prac nad postępowaniem technicznym zależą w decydującym stopniu od zasad, form i metod prowadzenia państwowej polityki rozwoju nauki i techniki oraz zasad planowania organizacji i kierowania pracami naukowo-badawczymi i działalnością w dziedzinie wprowadzania postępu technicznego w gospodarce narodowej krajów socjalistycznych. Wszystkie te zasady są stale rozwijane i doskonalone. Nie można więc twierdzić, że system finansowania prac nad postępowaniem technicznym, ukształtowany w wyniku poszukiwań, prowadzonych zwłaszcza w ciągu ostatniego dziesięciolecia, nie będzie ulegał dalszym zmianom. Wydaje się jednak, iż skoro specyficzny charakter oraz ryzyko prac nad postępowaniem technicznym są cechami immanentnymi, i skoro w żadnym kraju nie udało się dotąd znaleźć sposobu na likwidację sprzeczności postępu technicznego, to można przypuszczać, że tendencja do tworzenia odrębnych zasad, form i metod finansowania prac nad postępowaniem technicznym będzie utrzymywała się również w przyszłości” (ss. 204—205).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że książka dra M. Marlewicza jest pierwszą wyczerpującą, bogato udokumentowaną pracą z tego zakresu, opublikowaną w krajach obozu socjalistycznego.

Jerzy Friemann

Actes du XIe Congrès International d'Histoire des Sciences. Varsovie—Toruń—Kielce—Cracovie 24—31 août 1965. T. 1—6. Ossolineum — Maison d'Édition de l'Académie Polonaise des Sciences, Wrocław—Varsovie—Cracovie 1967—1968, ss. 211 + 331 + 448 + 321 + 388 + 351, ilustr.

Sześciotomowe, liczące łącznie ponad 2000 stron *Akta XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki*, który odbył się w 1965 r. w Polsce¹, ukazały się jako wspólne wydawnictwo Komitetu i Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

W pierwszym tomie *Akt* zamieszczono materiały dwu sesji plenarnych oraz pięciu sympozjów Kongresu, w pięciu dalszych tomach — materiały pięciu jego sekcji.

Niektóre przemówienia i referaty sesji plenarnych — inauguracyjnej i zamy-

¹ Por. sprawozdania z Kongresu w nrach 4/1965 (ss. 663—664) i 1—2/1966 (ss. 157—169) „Kwartalnika”.

kającej — zawarte w pierwszym tomie *Akt*, były już publikowane, czasem nawet dwu- i trzykrotnie². Po raz pierwszy zatem ukazują się obecnie w druku jedynie: krótkie przemówienie powitalne prof. B. Suchodolskiego, dwa wspomnienia pośmiertne: prof. R. Tatona o A. Koyré i prof. A. P. Juskiewicza o W. P. Zubowie³, a także przemówienie prof. Ch. C. Gillispiego na sesji końcowej, ogłaszające przyznanie medalu G. Sartona angielskiemu historykowi chemii J. R. Partingtonowi.

Kongres obejmował — jak wiadomo — następujące sympozja: I. *Historyczny rozwój problematyki metodologicznej wspólnej naukom przyrodniczym i społecznym*. II. *Elementy tradycyjne i nowatorskie w kosmologii Mikołaja Kopernika*. III. *Dzieło Alberta Einsteina*. IV. *Dawna technika hutnictwa żelaznego*. V. *Przeszość a przyszłość nauki*. Piętnaście referatów na te sympozja było już drukowane — wypełniły one tom drugi „*Organonu*” z 1965 r., który otrzymali wszyscy uczestnicy Kongresu⁴, wobec czego redakcja *Akt* zrezygnowała z powtórnej publikacji tych referatów. Jedynie więc opóźniony referat G. Holtona na sympozjum Einsteińskie⁵ znalazł się obecnie w *Aktach*. Zawierają one poza tym krótkie omówienie przebiegu sympozjów oraz te głosy w dyskusji (w liczbie 39), które zostały przez autorów przekazane redakcji.

Jak wynika z tablicy I, najbardziej ożywiona dyskusja odbyła się na sympozjum *Przeszość a przyszłość nauki*⁶, przy czym na ogólną liczbę 21 wydrukowanych wypowiedzi 15 wygłosili naukowcy z Polski i ZSRR. Również w łącznej liczbie wypowiedzi, pochodzących z 11 krajów, najwięcej było polskich (12), a następnie radzieckich (8), angielskich (5) i amerykańskich (4)⁷.

W drugim tomie *Akt* znalazły się referaty sekcji I Kongresu, poświęconej *Ogólnym problemom historii nauki*, oraz sekcji II: *Historia nauk o człowieku*. Komunikaty sekcji III: *Historia nauk ścisłych i nauk o Ziemi* zajęły dwa następne tomy *Akt*, przy czym w tomie trzecim znalazły się komunikaty podsekcji: 1. astronomii,

² Por.: S. Kulczyński, *Nauka — polityka — historia*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 4/1965 (tamże pełne przekłady: rosyjski i francuski); T. Kotarbiński, *Historia nauki jako źródło uogólnień metodologicznych*. Tamże; tenże, *L'histoire de la science — source de généralisations méthodologiques*. „*Organon*”, t. 3, 1966; J. D. Bernal, A. L. Mackay, *Na drodze do naukoznawstwa*. „*Zagadnienia Naukoznawstwa*”, nr 1—2/1966; ciż, *Ku nauce o nauce*. „*Życie i Myśl*”, nr 4/1966; ciż, *Towards a Science of Science*. „*Organon*”, t. 3, 1966; B. Suchodolski, *XI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki*. „*Nauka Polska*”, nr 1/1966; tenże, *XI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki*. „*Problemy*”, nr 10/1965; tenże, *Le 11e Congrès International de l'histoire de la Science*. „*Revue de l'Académie Polonaise des Sciences*”, nr 2/1966 (te trzy artykuły zawierają w różnych wersjach główne myśli przemówienia zamykającego Kongres).

³ Por. krótki nekrolog A. Koyrégo, napisany również przez R. Tatona, w nrze 1—2/1965 „*Kwartalnika*”, oraz nekrolog W. P. Zubowa, napisany przez A. Grigorjana, A. Juskiewicza i B. Kuzniecowa, w nrze 3/1963 „*Kwartalnika*”.

⁴ Wykaz tych referatów zawiera informacja „*Organon*” *samodzielnym rocznikiem* w nrze 3/1965 „*Kwartalnika*”, s. 453. Niektóre z nich były już poza tym publikowane w oryginalne lub w przekładzie polskim: referat A. Birkenmajera na sympozjum II *Elementy tradycyjne i nowatorskie w kosmologii Mikołaja Kopernika* znalazł się w nrze 1—2/1966 „*Kwartalnika*”, a pięć referatów sympozjum *Przeszość a przyszłość nauki* ogłosiły łącznie „*Zagadnienia Naukoznawstwa*” (nr 4/1965). Prócz tego rozszerzona rosyjska wersja referatu B. G. Kuzniecowa na sympozjum III *Einstein i Bohr* weszła w skład tomu studiów tego autora *Etiudy o Einsteinie*. Moskwa 1965, ss. 263—304.

⁵ Referat ten, *Influences on Einstein's Early Work in Relativity Theory*, ogłoszony został poza tym w „*Organonie*”, t. 3, 1966.

⁶ Sympozjum to było dwudniowe, podczas gdy pozostałe — jednodniowe.

⁷ Przy doliczeniu do wypowiedzi dyskusyjnych również referatów sympozjalnych otrzyma się następujące liczby: Polska — 17, ZSRR — 11, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone — po 7, Francja — 4 i dalej jak w tablicy I z dodaniem jednego nowego kraju: Holandii (1 referat).

Tablica I

Zestawienie wypowiedzi na 5 sympozjach XI Kongresu

Sympozja	I	II	III	IV	V	Razem
Polska	2	1	1		8	12
Dania		1				1
Czechosłowacja				1		1
Francja		1			1	2
NRF			1			1
Stany Zjednoczone		2	2			4
Szwajcaria	1				1	2
Szwecja			1			1
Węgry	1				1	2
Wielka Brytania		1	1		3	5
ZSRR			1		7	8
Razem	4	6	7	1	21	39

2. matematyki, 3. fizyki⁸, a w tomie czwartym — podsekcji: 4. chemii, 5. nauk o Ziemi. Tom piąty *Akt* objął komunikaty IV sekcji, poświęconej *Historii nauk biologicznych* i podzielonej na 6 podsekcji: 1. biologii, 2. medycyny, 3. antropologii, farmacji i weterynarii, 4. twórczości Claude'a Bernarda⁹, 5. botaniki i narodzin genetyki, 6. nauk rolniczych. Ostatni wreszcie, szósty tom zawiera komunikaty V sekcji: *Historia techniki i nauk technicznych*. Zestawienie wszystkich komunikatów¹⁰ podaje tablica II.

Z analizy tablicy wynika, że spośród pochodzących z 27 krajów 354 komunikatów sekcyjnych XI Kongresu najwięcej przypadało na Polskę (93, tj. 26%) i ZSRR (72, tj. 20%). Także Stany Zjednoczone (45 komunikatów, tj. 13%), Francja (26), Wielka Brytania (25), NRD (21) i Czechosłowacja (16) były szeroko reprezentowane w gronie autorów komunikatów, przedstawiciele natomiast pozostałych krajów wygłaszali poniżej 10 komunikatów.

Naukowcy polscy mają szczególnie duży udział w komunikatach sekcji I, II i V, gdzie odsetek polskich komunikatów wynosił ok. 40%, natomiast w sekcji IV udział ten wynosił 28% (przy czym w podsekcji nauk rolniczych wszystkie 7 komunikatów napisane jest przez Polaków), a w najliczniej obsadzonej sekcji historii nauk ścisłych i nauk o Ziemi — zaledwie 14%, po odliczeniu zaś podsekcji nauk o Ziemi udział ten spada do 7,5%. Liczby te odzwierciedlają niewątpliwie dość wiernie stan rozwoju w Polsce poszczególnych działów historii nauki i techniki.

We wkładzie radzieckim na pierwsze miejsce wysuwa się udział w komunikatach sekcji III (25%), uderza natomiast brak udziału radzieckiego w sekcji historii

⁸ Do podsekcji tej najzupełniej niesłusznie zostały włączone dwa komunikaty z zakresu historii techniki: A. G. Drachmann, *Man Power, Animal Power and Water Power in Greek and Roman Antiquity* i J. Smolka, *Direct or Alternating Current?* (ss. 313—317 i 394—397).

⁹ Podsekcja ta zorganizowana została dla uczczenia stulecia podstawowego dzieła C. Bernarda *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*, tej informacji *Akta* jednak nie podały.

¹⁰ Rozszerzone wersje niektórych komunikatów były już drukowane; por. np.: B. Gille, *Problemy średniowiecznej techniki górniczej*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 3/1967; M. Loria, B. Boni, *Włoski wkład do elektrometalurgii żelaza*. Tamże, nr 1/1968; a także artykuły K. D. Iraniego, L. Kuźnickiego, G. Biró, L. Tondla, E. Kahanego i W. Voiségo w t. 3 „Organonu”.

Tablica II
Zestawienie komunikatów 5 sekcji XI Kongresu

Sekcje Podsekcje	I	II	III					IV						V	Razem
			1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6		
Polska	20	7	1		2	6	12	2	8	3	1	3	7	21	93
Argentyna									1						1
Austria							2								2
Belgia		1				1									2
Brazylia														1	1
Bułgaria	1								1						2
Chiny								1							1
Czechosłowacja			1	3	2			1	2	3		1		3	16
Dania			1		2	1									4
Francja	4	3	4	1	2	1		3	2	1	4			1	26
Holandia						1		2							3
India					1				1						2
Izrael		1		1										2	4
Japonia	2				1				1						4
Jugosławia											1				1
Kanada	1	1													2
Kolumbia	1														1
NRD	4	1	1	2	1	4	3	1	2					2	21
NRF			1	4	1		1								7
Rumunia									1						1
Stany Zjednoczone	6	4	5	3	5	6	3	2	2			2		7	45
Szwajcaria									1						1
Szwecja			1		1										2
Węgry	1		1		1	2			1						6
Wielka Brytania	2	1	4	2	2	8	1	2	2			1			25
Włochy				2	2	1								4	9
ZSRR	7		3	11	10	3	11	8	5	2				12	72
Razem w podsekcjach			23	29	33	34	33	22	30	9	6	7	7		
Razem w sekcjach	49	19	152					81						53	354

nauk o człowieku. Sekcję III silnie obsadzili również przedstawiciele Stanów Zjednoczonych (14,5%), przy słabym udziale w sekcji nauk biologicznych (7,5%).

Niemal połowa (172) komunikatów opublikowana jest w języku angielskim, drugie miejsce zajmuje francuski (115 komunikatów), trzecie — rosyjski (66 komunikatów), a jeden komunikat zamieszczono w tekście włoskim ¹¹.

¹¹ Stanowi to odstępstwo od regulaminu obrad Kongresu.

Warszawsko-krakowski XI Kongres Historii Nauki stanowił ważny etap zarówno w merytorycznym rozwoju historii nauki na świecie¹², jak i w liczebnym wzroście uczestników kongresów tej dyscypliny. O tym drugim świadczyć może porównanie liczby komunikatów kongresowych: *Akta VIII Kongresu* (Florencja—Mediolan) w 1956 r. zawierają ich 224, *Akta X Kongresu* (Ithaca—Filadelfia) w 1962 r. — 195. W porównaniu z tym ostatnim kongresem liczba komunikatów wzrosła więc w ostatnio wydanych *Aktach* o 82%. Jak się zdaje natomiast, *Akta* paryskiego XII Kongresu w 1968 r. utrzymają się pod tym względem na poziomie *Akt* kongresu warszawsko-krakowskiego¹³.

Eugeniusz Olszewski, Wiesław Władyka

Polski słownik biograficzny. Zeszyty 55—57; t. 12/4, ss. 481—640 + VIII; t. 13/1—2, ss. 1—320. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław — Warszawa — Kraków 1967*.

Polski słownik biograficzny, którego pierwszy zeszyt ukazał się w 1935 r., jest obecnie — jak czytamy na odwrocie okładki każdego zeszytu — „wydawnictwem Polskiej Akademii Nauk realizowanym przez jej Instytut Historii”. Redaktorem naczelnym *Słownika* jest prof. E. Rostworowski, a przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego — prof. B. Leśnodorski. Liczba autorów każdego z ostatnich kilku tomów, obejmujących po 4 zeszyty, przekracza 300.

Po 20 latach efektywnej pracy (odliczając dwa okresy zawieszenia działalności) monumentalne wydawnictwo doszło do litery K. W ostatnich latach ukazywały się po 3 ponad 20-arkuszowe zeszyty roczne; w 1967 r. — były to zeszyty 55—57, zawierające 539 haseł od *Kirkor Franciszek* do *Kolski Józef*.

Wielką wagę przykładają *Słownik* do życiorysów działaczy kultury polskiej, stanowią one ponad połowę ogółu haseł. Tak zatem w zeszytach z 1967 r. odsetek ten wynosi 57% (303 hasła), a np. w zeszycie 47 sięgał nawet 65%¹. Z kolei niemal trzecia część życiorysów działaczy kultury odnosi się do ludzi nauki i techniki. W zeszytach 55—57 znajduje się 70 życiorysów uczonych (13% ogółu haseł) oraz 26 życiorysów inżynierów i architektów (5%). Spośród uczonych 12 działało w okresie przedrozbiorowym, 21 w okresie niewoli i 37 w okresie ostatniego półwiecza; dla inżynierów i architektów odpowiednie liczby wynoszą: 5, 11 i 10².

Ustalanie listy haseł *Słownika* jest niezwykle żmudne (zgodnie z zasadami wydawnictwa lista obejmuje jedynie osoby nieżyjące w chwili przygotowywania danego zeszytu), możliwe są zatem, i chyba nieuniknione, przeoczenia. Co do ludzi nauki i techniki przeoczeń takich jest obecnie — jak można sądzić — niewiele; stanowi to znaczny postęp w stosunku do pierwszych lat wydawnictwa, kiedy zdarzały się w tym zakresie przeoczenia nawet rażące. Tak np. w zeszytach z 1967 r. brakuje spośród

¹² Por. w tej sprawie np.: E. Olszewski, *Perspektywy rozwoju historii nauki i historii techniki w Polsce*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 2/1967, ss. 243—244.

¹³ Por. sprawozdanie z tego Kongresu w nrze 4/1968 „Kwartalnika” (s. 851) i w niniejszym numerze (s. 173).

* Obszerniejszą recenzję tych zeszytów *Słownika* autorzy niniejszej recenzji zamieścili w nrze 4/1968 „Kwartalnika Historycznego” (ss. 974—979), dlatego tu — ograniczając uwagi do spraw, które mogą przede wszystkim zainteresować historyków nauki i techniki.

¹ Por. recenzję prof. S. Kieniewicza z zeszytu 47 *Słownika* w „Kwartalniku Historycznym”, nr 2/1965, ss. 425—428.

² Zaliczenie poszczególnych postaci do któregoś z okresów i któregoś z zakresów działania musiało być umowne w wypadkach, gdy ludzie ci żyli na przełomie dwu okresów lub gdy mieli dwa lub więcej różnych zakresów działania (przykładem może być Julian Klaczko, uczyony i polityk).